

**АКТУАЛЬНІ
ПРОБЛЕМИ
ПРАКТИЧНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

17 травня 2024 р., м. Одеса

**MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
STATE INSTITUTION "SOUTH UKRAINIAN NATIONAL PEDAGOGICAL UNIVERSITY
NAMED AFTER K.D. USHYNsky"**

*(Department of General and Differential Psychology,
Department of Psychiatry, Medical and Special Psychology,
Department of Theory and Methods of Practical Psychology)*

MOLDOVA STATE UNIVERSITY

(Department of Psychology)

UNIVERSITY OF THE NATIONAL EDUCATION COMMISSION, KRAKOW

(Institute of Psychology)

VILNIUS UNIVERSITY

(Institute of Psychology)

JOHNS HOPKINS UNIVERSITY

(Department of Psychology & Brain Sciences)

ODESA NATIONAL ECONOMIC UNIVERSITY

(Department of Language and Psychological and Pedagogical Training)

KHARKIV NATIONAL PEDAGOGICAL

UNIVERSITY NAMED AFTER H. S. SKOVORODA

(Department of Psychology)

CLASSICAL PRIVATE UNIVERSITY

(Department of Practical Psychology)

VASYL' STUS DONETSK NATIONAL UNIVERSITY

(Department of Psychology)

ODESA ASSOCIATION OF PSYCHOLOGISTS

**ACTUAL PROBLEMS
OF PRACTICAL PSYCHOLOGY**

Collection of scientific works

International Scientific and Practical Internet Conference

May 17, 2024

Odessa – 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»**

*(кафедра загальної та диференціальної психології,
кафедра психіатрії, медичної та спеціальної психології,
кафедра теорії та методики практичної психології)*

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МОЛДОВИ

(кафедра психології)

УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ КОМІСІЇ НАРОДНОЇ ОСВІТИ В КРАКОВІ

(Інститут психології)

ВІЛЬНЮСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(Інститут психології)

УНІВЕРСИТЕТ ДЖОНСА ГОПКІНСА

(кафедра психології та досліджень про мозок)

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки)

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ

УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

(кафедра психології)

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

(кафедра практичної психології)

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

(кафедра психології)

ОДЕСЬКЕ ТОВАРИСТВО ПСИХОЛОГІВ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Збірник наукових праць

Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції

17 травня 2024 року

Одеса – 2024

UDK 001+159.9 (063)
BBK 72+88.4
Z-41

It is printed by the decision of the Academic Council of the State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (protocol No. 17 dated 06/27/2024).

ORGANIZING COMMITTEE

Heads of the organizing committee

Krasnozhon Andriy Vasylyovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Rector of the State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Myzichenko Hanna Vyacheslavivna – Doctor of Political Sciences, Professor, Vice-Rector for Research of the State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Prof. Abramciów Rafał – Doctor Ph. D in Psychology, Associate Professor, Director of the Institute of Psychology, University of the National Education Commission (Krakow).

Potang Angela – Associate Professor, PhD in Psychology Faculty of Psychology, Education Sciences, Sociology and Social Work, Moldova State University (Kishenev).

Jusienė Roma – Professor, PhD in Psychology, Director of Psychology Institute, Vilnius University (Lithuani).

Bedny Marina – Assistant Professor, Department of Psychological and Brain Sciences Johns Hopkins University (USA).

Deputy Heads

Prof. Krzywoszański Łukasz – Doctor PhD in Psychology, Associate Professor at the Institute of Psychology, Director of the Centre for Research on Neurocognitive Functions and Self-Regulation. Head of the Neurocognitive Psychology Department, University of the National Education Commission (Krakow).

Bondarenco Olga – PhD in Psychology, Faculty of Psychology, Education Sciences, Sociology and Social Work, Moldova State University (Kishenev).

Cerlat Raisa – Associate Professor, PhD in Psychology, Faculty of Psychology, Education Sciences, Sociology and Social Work, Moldova State University (Kishenev).

Asieieva Yuliia Oleksandrivna – Doctor of Psychological Sciences, Head of the Department of Language and Psycho-Pedagogical Training, Odesa National Economic University (Odesa).

Vdovichenko Oksana Volodymyrivna – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Dean of the Social and Humanitarian Faculty, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Zaritska Valentyna Vasylivna – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Practical Psychology Department, Classical Private University (Zaporizya).

Kazanzhy Maria Yosypivna – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of General and Differential Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Overchuk Victoria Anatolivna – Doctor of Economic Sciences, Candidate of Psychological Sciences, Professor, Head of the Psychology Department, Vasyl Stus Donetsk National University (Vinnytsia).

Savenkova Irina Ivanivna – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Psychiatry, Medical and Special Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Sitnik Svitlana Volodymyrivna – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Theory and Methodology of Practical Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Fomenko Karina Ihorivna – Doctor of Psychological Sciences, Professor of the Psychology Department, Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda (Kharkiv).

Members of the organizing committee:

Symonenko Svitlana Mykolaivna – Doctor of Psychological Sciences, Professor, Professor Department of Theory and Methodology of Practical Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Kondratieva Iryna Pavlivna – PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Psychiatry, Medical and Special Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Kosianova Olena Yuriivna – PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Practical Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Lazorenko Tetiana Mykolaivna – PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Practical Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Grekh Olena Mykolaivna – PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Practical Psychology, State Institution

«South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Golovska Iryna Georgivna – PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Practical Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Melnychuk Iryna Valentinivna – PhD in Psychology, Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Practical Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Maistrenko Tetiana Mykolaivna – PhD student in Psychology, State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky» (Odesa).

Actual problems of practical psychology: Collection of scientific works of International Scientific and Practical Internet Conference(17 May 2024, m. Odessa). Odessa, 2024. 425 P.

The collection contains materials from an international scientific and practical conference dedicated to addressing current issues in practical psychological science. The scientific works primarily focus on theoretical and practical aspects of modern psychological science.

Attention to all applicants, post-graduate students, and young scientists from psychological and pedagogical universities.

ЗМІСТ

Секція І.

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ВПЛИВ ТЕМПЕРАМЕНТУ НА СТРЕСОСТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Овсепян К. М., Карпич І.А., Лазоренко Т. М.20

ВИКОРИСТАННЯ ЦИКЛІЧНОЇ МОДЕЛІ РИЗИКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ НЕБЕЗПЕКИ

Нечипоренко В. В., Поспелова І.Д.....23

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ФЕНОМЕНУ САМОТНОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ

Трофименко А. М., Карпич І. В., Лазоренко Т. М.....25

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ У НОВІЙ ЕТНІЧНІЙ ДІАСПОРІ

Климчук Б.В., Асєєва. Ю.О.....28

ВИВЧЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА ЇЇ КОРЕЦІЯ В УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Малиш В.Є., Венгер Г. С.....29

ВПЛИВ ҐЕНДЕРНИХ ФАКТОРІВ НА ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ ТРИВОЖНО-ДЕПРЕСИВНИХ РОЗЛАДІВ У МОЛОДІ

Кулєва М. В., Асєєва. Ю.О.....34

ҐЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Христофорова В.С., Асєєва. Ю.О.....36

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Горб Г. В., Штученко І.Є.....38

ВПЛИВ КОЛЬОРУ НА КОГНІТИВНІ ФУНКЦІЇ ЛЮДИНИ

Кісілевич О. П., Короцінська Ю.А.....41

ДО ПИТАНЬ КОНФЛІКТОГЕННОСТІ ТА СУСПІЛЬНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ В КОНТЕКСТІ АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ ПСИХОЛОГІЇ

Двойних К.Є., Грек О. М.....45

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМПАТИЧНИХ ОСІБ

Романова О. А., Бабчук О.М.....49

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ НА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОЯВУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ

Коджаман Е.Ш.....51

ПСИХОЛОГІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПРОНИКЛИВОСТІ

Сороченко О.В.....55

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Семьошин А. Г., Зарицька В.В.....58

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Дерновий Ю.І.....60

позитивний клімат в суспільстві та сприяти побудові гармонійних відносин між людьми.

Література

1. Балєва Т. Особливості емпатії сучасних підлітків. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2015. №5. С. 29-31.
2. Вавринів О.С. Становлення поняття емпатії в психології. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. №2. Т.1. С. 28-31.
3. Розвиток емпатії як важливого компоненту соціального розвитку особистості. Чорноморський національний університет імені Петра Могили. 2022. 80 с.
4. Стадник Н.М., Зайцева О.М., Коц В.П. Дослідження емпатії як психофізіологічного компоненту. *Перша міжнародна конференція молодих учених «Харківський природничий форум»*. Харків, 19-20 квітня 2018 року. С. 21-23.

ВПЛИВ ВІЙСЬКОВИХ ПОДІЙ НА НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОЯВУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ

Коджаман Е.Ш.

*Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(м. Одеса, Україна)*

Сучасна нестабільність і хаос призвели до різкого зростання явища відкладання справ на потім, що призводить до неефективного використання часу і зниження результативності у всіх сферах життя людини. Термін "відкладання справ на потім" вперше був вжитий в науковому контексті в 1977 році П. Лінгенбахом у його книзі "Відкладання справ на потім у житті людини". Однак згадки про цей феномен можна знайти набагато раніше, у працях авторів середини 18 століття і навіть у Оксфордському словнику 1548 року. Деякі вчені, зокрема Дж. Феррарі, підкреслюють, що відкладання важливих рішень і завдань було розповсюджене впродовж історії людства, але з початком промислової революції, починаючи з 1750 року, ця проблема стала набувати негативних вимірів. Сутність явища відкладання справ на потім полягає у тенденції уникати або відкладати виконання певних дій через тривогу перед невизначеними наслідками цих дій. Прокрастинація розглядається як типова людська помилка, що полягає у свідомому відкладанні виконання запланованих завдань, ігноруючи їх негативні наслідки. Основні критерії, які визначають це явище, - це затримка, марність і контрпродуктивність. Відкладання справ на потім – це модель поведінки, при якій людина свідомо відкладає важливі завдання, проте продовжує активність, спрямовану на непотрібні або марні заняття [1].

Варто відзначити, що не кожне відтермінування може вважатися прокрастинацією. Вчений Б. Кнаус стверджує, що затримка у виконанні дій або завдань не завжди призводить до негативних наслідків. Прокрастинація може бути навіть корисною, оскільки вона може бути спровокована необхідністю збору або усвідомленням важливої інформації. Деякі люди вважають, що нестача часу допомагає їм придумувати креативні ідеї або виконувати завдання ефективніше. Таке ставлення до прокрастинації свідчить про те, що в деяких

випадках це може призвести до позитивних результатів. Отже, прокрастинація – це явище, коли людина свідомо і добровільно відкладає виконання будь-яких завдань, що часто знижує ефективність її діяльності і може викликати подальші проблеми. Спільними ознаками цього явища є усвідомленість, іноді ірраціональність, внутрішній дискомфорт і негативні емоції. Також слід зауважити, що останнім часом зросла актуальність цієї проблеми, що призвело до збільшення кількості наукових підходів до її розуміння та вивчення.

Аналізуючи наукову літературу, можна виділити декілька підходів до розгляду феномену прокрастинації: психодинамічний, поведінковий, когнітивний і інтегрована теорія часової мотивації. В рамках психодинамічного підходу до розуміння прокрастинації, дослідники звертаються до механізмів психологічного захисту. Згідно з цією концепцією, люди уникають певних завдань через їхню загрозу для їхнього еґо. З. Фрейд стверджував, що тривога викликається саме через загрозу для еґо, коли людина усвідомлює можливу невдачу в завданні. Тому, коли еґо сприймає цю загрозу, включаються захисні механізми для уникнення або відкладення виконання завдання.

За підходом деяких науковців, таких як Дж. Бурк та Л. Юен, прокрастинація трактується як захисний механізм, який виникає при нестабільній самооцінці, оскільки результативність діяльності людини суттєво впливає на її уявлення про себе. Ця точка зору підтверджується дослідженнями Д.М. Тайса та Дж.Р. Феррарі, які показали, що схильність до відкладання завдань більш поширена, коли завдання вже оцінені, ніж коли вони не оцінені експертом [2].

Вчені, які відносяться до психодинамічної теорії, також тлумачать прокрастинацію як наслідок дитячих травм або проблем у вихованні. Вони вважають, що нереалістичні очікування та вимоги батьків можуть призводити до почуття некомпетентності та невпевненості у дитини, що в подальшому може виявитися у формі прокрастинації.

Представники біхевіористського напрямку розглядають прокрастинацію інакше. Згідно з теорією Б. Скіннера, поведінкові дії стають автоматичними, якщо вони закріплюються без позитивного підкріплення або покарання. Таким чином, успішне виконання завдання без наслідків може сприяти виникненню прокрастинації.

Згідно з підходом представників цього напрямку, однією з важливих причин прокрастинації є порушення здатності особистості до саморегуляції. П. Стіл зазначає, що існує взаємозв'язок між рівнем імпульсивності та прокрастинацією, вважаючи, що прокрастинація є результатом обмеженої здатності до саморегуляції. Д. Феррарі вказує на труднощі прокрастинаторів у регулюванні своєї діяльності, особливо коли це пов'язано з виконанням завдань з обмеженим часом або високим рівнем складності.

Інший підхід, але в рамках біхевіоризму, концентрується на тлумаченні прокрастинації як механізму уникнення неприємних стимулів для особистості. Дослідник К. Лей показав, що зв'язок між негативним сприйняттям завдання та схильністю до прокрастинації залишається актуальним як для завдань з

обмеженим часом, так і для тих, які не мають обмежень часу. Вчені Т. Брінтаупт і Ч. Шин також вважають, що люди можуть свідомо і цілеспрямовано відкладати виконання певних завдань, які є менш привабливими для них, для того, щоб зробити зовнішні ситуації більш цікавими і складними. Таким чином, прокрастинацію в цьому випадку можна розглядати як особистісну поведінкову стратегію, спрямовану на надання особистою значущістю діяльності.

З когнітивної точки зору, основою феномену прокрастинації є внутрішні особистісні фактори, такі як нездатність приймати рішення, ірраціональне мислення та низька самооцінка. Нездатність приймати рішення виступає як неефективна копінг-стратегія для захисту від незадоволення роботою і є одним із факторів прокрастинації. Низька самооцінка також сприяє прокрастинації, оскільки діє як захисний механізм, який відкладає оцінку вже виконаних завдань. Дослідники когнітивного підходу також звертають увагу на схильність прокрастинаторів до ірраціонального мислення. Наприклад, за словами А. Елліса, ірраціональні переконання включають сильні догматичні твердження щодо власної поведінки та нереалістичні припущення, що не можна перевірити або довести [3]. Це ірраціональне мислення може призвести до відкладання виконання певних справ або дій через страх помилитися або не відповісти власним очікуванням.

Згідно з дослідниками когнітивної теорії, страх невдачі пов'язують з перфекціонізмом. Вони вважають, що люди часто відкладають виконання завдань, щоб мати додатковий час для досягнення ідеального результату. Проте через високі вимоги до себе, цей результат, ймовірно, не буде відповідати їхнім очікуванням. За словами А. Бека, кожна особистість організовує свою діяльність та оцінює свій досвід через системи переконань, які діють поза її свідомістю. Це дисфункціональне мислення може призводити до негативних емоційних станів та дезадаптивної поведінки.

Дослідники М. Стейнтон, К. Лей та Г. Флетт відзначають тісний зв'язок між прокрастинацією та румінацією, яка характеризується систематичним виникненням негативних думок про бездіяльність. Румінація може передувати прокрастинації, спонукаючи особистість до самокритики та негативних переконань щодо своєї діяльності та здібностей. У таких випадках прокрастинатори часто фокусуються на причинах невиконання завдань, замість пошуку ефективних стратегій, що може негативно впливати на їхню успішність.

Хоча існує багато підходів до розуміння прокрастинації, концепції дослідників часто вважаються фрагментарними. Однак теорія темпоральної мотивації П. Стіла та К. Кеніга є спробою інтегрувати всі ці підходи та займає особливе місце в тлумаченні прокрастинації.

Згідно з теорією часової мотивації, людина обирає діяльність, яка має найбільшу користь для неї і очікує, що вона займе певний проміжок часу. Це означає, що люди відкладають роботу, коли розуміють, що вигоди від неї несуттєві. Суб'єктивні вигоди, які впливають на готовність людини до діяльності, залежать від таких чинників, як віра в успіх, очікування нагороди, час отримання нагороди та чутливість до зволікання. Таким чином, чим вищі

очікування від діяльності та важливіший результат для людини, тим менше вона схильна до прокрастинації, але чим менше наполегливості та чим більше часу потрібно для досягнення цілі, тим вище рівень прокрастинації.

Хоча деякі вчені критикують цю теорію, спроба П. Стіла об'єднати різноманітні погляди та теорії на феномен прокрастинації дає підґрунтя для подальших досліджень. Наполегливість та переосмислення допомагають виявляти нові аспекти цього явища, і розвиток підходів до класифікації прокрастинації має важливе значення.

Найпоширенішою класифікацією прокрастинації є та, запропонована Н. Мілгремом, Д. Моурером та Дж. Баторі, яка розділяє прокрастинацію на кілька категорій залежно від сфери її прояву. Однак через час Н. Мілграм і Р. Тенне переглянули та вдосконалили цю класифікацію, залишивши лише два основні типи: прокрастинація рішень та прокрастинація завдань [5].

Вчені А. Чу та Дж. Чої представили класифікацію, яка розрізняє два основних типи прокрастинації:

- 1) Активна – коли завдання виконується вчасно, навіть якщо є деяке затримання.
- 2) Пасивна – коли діяльність відкладається на потім і виконується з запізненням.

Люди, які схильні до пасивної прокрастинації, часто мають проблеми з організацією, встановленням цілей та визначенням пріоритетів. Їм важко відслідковувати план дій, спрямований на досягнення мети в обмежений час. На відміну від цього, активні прокрастинатори можуть свідомо відкладати деякі завдання та накопичувати необхідні ресурси для їх виконання. Це свідчить про їхню здатність до планування, управління та оцінки діяльності.

Аналіз підходів до вивчення прокрастинації показує, що вчені активно працюють у цьому напрямку протягом багатьох років, проте не вдалося досягти єдиної та консистентної інтерпретації цього явища.

Література

1. Гапон Н. Гендер. Ідентичність. Суб'єктивність: філософські дискусії другої половини ХХ сторіччя. Монографія. Львів: Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. 378 с.
2. Кравець В.П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості: монографія. Тернопіль: ТНПУ, 2008. 394 с.
3. Колесов О.С., Вацьківська А.В. Тайм-менеджмент – управління часом. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. 2011. № 2(53), том 3. С. 61–70.
4. Говорун Т.В., Кікінежді М. Гендерна психологія: навч. Посібник. Київ: Вид. центр «Академія», 2004. 308 с.
5. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості. Київ: ТОВ «КММ», 2006. 240 с.